

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2026. № 5.
ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.5.89>

УДК 336.14:364.012(477)

Т. М. Бороденко,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3202-5491>

Н. В. Рудик,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова, Київський
національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4367-0392>

ПСЕВДОСОЦІАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ТА ДЕРЖАВНИЦЬКИЙ ПАТЕРНАЛІЗМ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ФІНАНСОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ВИМІР НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ

T. Borodenko,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Finance named after V. Fedosov,*

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

N. Rudyk,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Finance named after V. Fedosov,*

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

PSEUDO-SOCIALIZATION OF PUBLIC FINANCES AND STATE PATERNALISM: THEORETICAL FOUNDATIONS AND A FINANCIAL- ANALYTICAL DIMENSION (THE CASE OF UKRAINE)

Стаття присвячена дослідженню феномену псевдосоціалізації публічних фінансів як форми державницького патерналізму, що характеризується розривом між декларативними соціальними зобов'язаннями держави та реальною ефективністю бюджетних видатків. Застосовано методи аналізу та синтезу, порівняльного, статистичного й індексного аналізу, логічного узагальнення. Емпіричну базу становлять дані Міністерства фінансів України та Пенсійного фонду за 2013-2024 рр. Встановлено, що хронічний бюджетний дефіцит (2013-2025 рр.), зростання державного боргу до 91,2% ВВП та системні дисфункції пенсійної сфери є структурними проявами псевдосоціалізації. Субвенція Пенсійному фонду зростає на 252% при скороченні кількості пенсіонерів на 22,6%, тоді як рівень бідності сягає 37%. Доведено патерналістський характер фінансування соціальної сфери - через борг, а не через підвищення ефективності економіки. Запропоновано визначення псевдосоціалізації публічних фінансів як самостійної аналітичної категорії та ідентифіковано п'ять її ключових ознак. Подолання псевдосоціалізації потребує фіскальної консолідації, реалізації накопичувальної пенсійної реформи та системної трансформації моделі соціальної політики.

The chronic gap between formally proclaimed social commitments of the state and the actual effectiveness of public expenditure in the social sphere constitutes a pressing theoretical and practical challenge for Ukraine's public finance system. The country's social sector has long been characterized by institutionally entrenched paternalistic patterns inherited from the Soviet administrative tradition, an absence of comprehensive structural reforms, and - since February 2022 - the unprecedented fiscal pressures of full-scale war. Against this background, existing academic literature lacks a consolidated conceptual framework for the phenomenon of pseudo-socialization of public finances that would link theoretical constructs with systematic empirical verification. This gap

substantially reduces the analytical depth of available policy recommendations for post-war reconstruction and EU accession-related reforms.

The study employs a combination of general scientific and specialized methods: analysis and synthesis for the systematization of theoretical frameworks relating to social market economy, paternalism, and welfare state typologies; comparative analysis for tracing multi-year budget dynamics; statistical and index methods for quantifying changes in key pension system parameters over the period 2013-2024; and logical generalization for formulating conclusions and policy recommendations. The empirical base consists of official data from the Ministry of Finance of Ukraine, the Pension Fund of Ukraine, and the World Bank.

The results demonstrate that Ukraine's public finances are characterized by chronic budget deficits - not a single year of surplus was recorded throughout the twelve years studied - and a dramatic increase in the public debt-to-GDP ratio from 40.1% to 91.2%. Despite a nominal five-fold increase in social protection expenditure (from UAH 88.5 billion to UAH 464.7 billion), the relative share of social spending in total budget expenditure declined, and poverty levels reached approximately 37% of the population. The pension system is identified as the most representative model-indicator of pseudo-socialization: the state subsidy to the Pension Fund grew by 252% while the number of pension recipients fell by 22.6%; the per-pensioner subsidy tripled; the real purchasing power of the average pension declined against cumulative inflation exceeding 400%; and the introduction of a funded second pillar was never completed. The article proposes an original definition of pseudo-socialization of public finances as a systemic dysfunction of budget policy wherein state resources directed toward social goals fail to generate real improvements in welfare, instead performing a function of 'social camouflage.' Five structural indicators of pseudo-socialization are operationalized.

The practical value of the study lies in the conceptual operationalization of pseudo-socialization as an analytically robust category applicable to public finance assessment, and in the substantiation of a two-dimensional reform agenda:

in social policy - audit, targeting, and monetization of benefits; in fiscal-economic policy - consolidation, debt reduction, launch of the funded pension pillar, and enhancement of financial literacy. The findings are directly applicable to the design of post-war recovery programs and to the formulation of EU integration conditionality requirements for Ukraine's social sector reform.

Ключові слова: *псевдосоціалізація публічних фінансів, державницький патерналізм, бюджетний дефіцит, державний борг, пенсійна система, соціальний захист, соціально-орієнтована ринкова економіка, публічні фінанси, резилієнтність, місцевий бюджет, територіальна громада.*

Keywords: *pseudo-socialization of public finances, state paternalism, budget deficit, public debt, pension system, social protection, social market economy, public finance, resilience, local budget, territorial community.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан публічних фінансів України визначається глибокою суперечністю між декларативними соціальними зобов'язаннями держави та реальними результатами соціальної політики. В умовах воєнного стану та необхідності повоєнного відновлення ця суперечність набуває особливої гостроти: держава змушена одночасно нарощувати оборонні видатки, обслуговувати значний обсяг державного боргу та підтримувати бодай мінімальний рівень соціального захисту. Проте проблема не є породженням воєнного контексту - вона має структурний характер і виявлялася задовго до лютого 2022 р.

Принциповою вадою вітчизняної соціально-фінансової політики є її патерналістська природа: держава систематично приймає на себе широкі соціальні зобов'язання, фінансуючи їх не за рахунок підвищення ефективності економіки, а через нарощення боргу та залучення зовнішньої допомоги. Такий підхід не лише не вирішує проблем бідності та соціальної

нерівності, а й формує системні дисфункції у бюджетній системі держави, підриваючи її довгострокову фіскальну стійкість.

Зазначена проблема пов'язана з низкою важливих наукових і практичних завдань. По-перше, з теоретичною необхідністю концептуалізувати феномен псевдосоціалізації публічних фінансів як самостійну аналітичну категорію. По-друге, з практичною потребою у розробці обґрунтованих рекомендацій щодо реформування моделі соціального фінансування в Україні в контексті євроінтеграції та повоєнного відновлення. По-третє, з необхідністю переосмислення ролі держави у забезпеченні соціального захисту - від патерналістського «батька-захисника» до інституту, що створює системні умови для підвищення добробуту громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці у кількох взаємопов'язаних напрямках. Концептуальні засади соціально-орієнтованої ринкової економіки закладено у роботах представників Фрайбурзької школи ордолібералізму - А. Мюллера-Армака [1, с. 88] та Л. Ерхарда, які розглядали соціальні цілі як органічний компонент ринкової архітекtonіки. В українській академічній літературі концепція соціальної економіки досліджується у роботах О. Беляєва та ін. [2, с. 14], О. Коваленко та Л. Мазник [3, с. 12], С. Гончарової та ін. [4, с. 23], В. Гончаренка та А. Пантелеймоненка [5, с. 85], В. Грецької-Миргородської та М. Максимова [6, с. 61].

Питанням соціалізації економіки як трансформаційного процесу присвячені дослідження С. Голубєва [7, с. 157], який визначає соціалізацію як підпорядкування економічних процесів інтересам розвитку людини на мікро-, мезо- та макрорівнях. Соціальна функція держави та її правові основи розкриті у працях П. Рабіновича [8, с. 45], О. Скакун [9, с. 89], О. Варич [10, с. 102] та Г. Яковлевої [11]. Соціальна політика в умовах воєнного стану аналізується О. Павловою [12, с. 123].

Проблематика бюджетних дисбалансів досліджується Н. Матвійчук, Н. Бурлачук та Л. Маршук [13, с. 31], які ще у 2015 р. ідентифікували системний характер дефіцитного фінансування в Україні. В. Письменний [14, с. 93] аналізує бюджетні дисбаланси в умовах воєнного часу та обґрунтовує необхідність збалансованого поєднання фіскальних інструментів. А. Славкова [15] досліджує фінансування освіти як складової соціалізації в умовах воєнного часу.

Феномен державницького патерналізму у пострадянському контексті концептуалізовано В. Дубровським [16, с. 89], що досліджує патронально-клієнтелістську природу українського державного управління. Б. Мадлович та Б. Мадьяр [17, с. 134] розвивають концепцію «патрональної демократії» та її наслідків для соціальної політики. У порівняльному контексті ключове значення мають праці Г. Еспінг-Андерсена [18, с. 26] - класика типологізації держав добробуту; Г. Фенгера [19, с. 14], який адаптував цю типологію до пострадянських держав; Дж. Б'юкенена та Р. Вагнера [20, с. 127] у галузі теорії суспільного вибору; М. Олсона [21, с. 44], що пояснив механізми рентиорієнтованої поведінки та її фіскальні наслідки.

Невирішеною частиною загальної проблеми залишається відсутність комплексного теоретичного осмислення псевдосоціалізації публічних фінансів як самостійної категорії фінансової науки, а також дефіцит досліджень, які б поєднували теоретичний аналіз із системним статистичним верифікуванням її ознак на основі даних українського бюджету та пенсійної системи за тривалий часовий горизонт.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне обґрунтування концепту псевдосоціалізації публічних фінансів та його ідентифікація на основі аналізу бюджетних показників і параметрів пенсійної системи України у 2013-2025 рр., а також обґрунтування напрямів подолання патерналістської моделі фінансування соціальної сфери. Для досягнення зазначеної мети встановлені такі завдання дослідження: Метою статті є теоретичне обґрунтування концепту псевдосоціалізації публічних

фінансів та його ідентифікація на основі аналізу бюджетних показників і параметрів пенсійної системи України у 2013-2025 рр., а також обґрунтування напрямів подолання патерналістської моделі фінансування соціальної сфери. Для досягнення зазначеної мети встановлені такі завдання дослідження: 1) обґрунтування концепту псевдосоціалізації публічних фінансів; 2) аналіз бюджетних показників і параметрів пенсійної системи України у 2013-2025 рр. з ціллю визначення параметрів псевдосоціалізації; 3) визначення напрямів подолання патерналістської моделі фінансування соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна нерівність як структурна характеристика людського суспільства знаходиться в центрі уваги економічної думки від початків класичної політичної економії. Концепт соціально-орієнтованої ринкової економіки (Soziale Marktwirtschaft), розроблений представниками Фрайбурзької школи ордолібералізму, розглядає соціальні цілі не як зовнішні обмеження для ринку, а як органічний компонент його архітекtonіки [1, с. 88]. Принциповою тезою цього підходу є детермінованість рівня соціального захисту рівнем економічного розвитку - теза, яка нерідко ігнорується у практиці бюджетно-фінансової політики.

В українській науковій літературі соціальна економіка визначається як «система соціально-економічних відносин, заснованих на різних формах власності, на принципах свободи підприємництва та сумлінної конкуренції, що забезпечує гідне життя населення, гарантію його соціального захисту та соціальної безпеки, на основі високого рівня розвитку економіки» [3, с. 12]. Функціональна соціалізація охоплює підтримуючу, стимулюючу, інтеграційну, інноваційну, розподільчу, захисну та компенсаційну функції [4, с. 23], реалізація кожної з яких потребує відповідного фінансового забезпечення.

Методологічно принциповою є теза про нерозривну діалектичну єдність соціальної та економічної підсистем суспільства, в якій «жодна підсистема не може бути автономною й не може розвиватися на шкоду

іншій» [2, с. 14]. Ця позиція унеможливує як суто економістський підхід, так і популістський - коли соціальні зобов'язання нарощуються без урахування фінансово-економічних обмежень. Операційним виразом принципу фінансової відповідальності є Маастрихтські критерії конвергенції (дефіцит не більше 3% ВВП, борг не більше 60% ВВП), які Україна систематично порушувала.

Пострадянські держави, включаючи Україну, характеризуються дослідниками як «рудиментарні» або «гібридні» держави добробуту [19, с. 14], де формальна широта соціальних зобов'язань поєднується з низькою якістю їх виконання. Розвиток «третього сектору» - кооперативів, асоціацій взаємодопомоги, соціальних підприємств - у країнах ЄС розглядається як органічна відповідь на неспроможність держави ефективно виконувати соціальну функцію [22; 23], що має важливе значення для осмислення перспектив реформування соціальної сфери України.

Патерналізм у сфері публічної влади означає модель відносин між державою та громадянами, при якій держава перебирає на себе функцію «батьківської турботи», регулюючи поведінку і забезпечуючи потреби своїх «підопічних» [24, с. 887]. У контексті публічних фінансів необхідно розмежовувати нормативний патерналізм (обмеження свободи з метою захисту) та державницький патерналізм - практику широких соціальних трансфертів, що легітимізує владу через електоральну підтримку без підвищення реального добробуту.

За В. Дубровським, державницький патерналізм в Україні є «органічною спадщиною радянської моделі управління» [16, с. 89], а у пострадянських суспільствах він «трансформувався у специфічну форму легітимізації влади: держава обмінює розширені соціальні зобов'язання на електоральну лояльність, не супроводжуючи їх структурними реформами» [16, с. 91; 17, с. 134]. Соціологічні дані підтверджують стійкість цих установок: у 1990-ті роки підтримка патерналізму серед громадян України сягала 72-75%, тоді як серед діаспорних українців - лише 18-22% [25, с. 191].

На основі синтезу теоретичних підходів нами пропонується визначення: псевдосоціалізація публічних фінансів - це системна дисфункція бюджетної політики, за якої фінансові ресурси, спрямовані державою на соціальні цілі, не забезпечують реального підвищення рівня добробуту, виконуючи натомість функцію «соціального камуфляжу». Ключовими ознаками псевдосоціалізації є:

- номінальне зростання соціальних видатків при падінні або стагнації їх реальної вартості та ефективності;
- фінансування соціальних зобов'язань через борг та зовнішні трансфери, а не через підвищення ефективності економіки;
- збереження неефективних інституційних механізмів розподілу соціальних виплат замість структурних реформ;
- реактивна (постфактумна) бюджетна логіка, спрямована на «гасіння» соціальних проблем замість їх системного вирішення;
- прив'язка соціальних виплат до виборчих циклів як механізм конвертації бюджетних ресурсів в електоральну підтримку.

Теоретично феномен псевдосоціалізації корелює з концепцією «redistributive coalitions» М. Олсона [21, с. 44]: групи тиску, орієнтовані на перерозподіл, гальмують економічне зростання та спотворюють фіскальні пріоритети. У межах теорії суспільного вибору Дж. Б'юкенен і Р. Вагнер довели, що бюджетні рішення в умовах демократичних виборів систематично зміщуються на користь поточних трансфертів - оскільки вони дають миттєву електоральну віддачу на відміну від довгострокових інвестицій [20, с. 127]. Цей механізм є структурним, а не ситуативним.

Аналіз показників державного бюджету України за 2013-2024 рр. засвідчує відсутність хоч би одного профіцитного бюджету протягом усього досліджуваного дванадцятирічного періоду [26]. Хронічний дефіцит навіть у роки відносного зростання ВВП (2016-2019 рр.) свідчить не про ситуативну реакцію на зовнішні шоки, а про структурну «схильність держави витратити

більше, ніж вона акумулює доходів» [13, с. 32]. На рис. 1 можна спостерігати, що тенденція залишається незмінною.

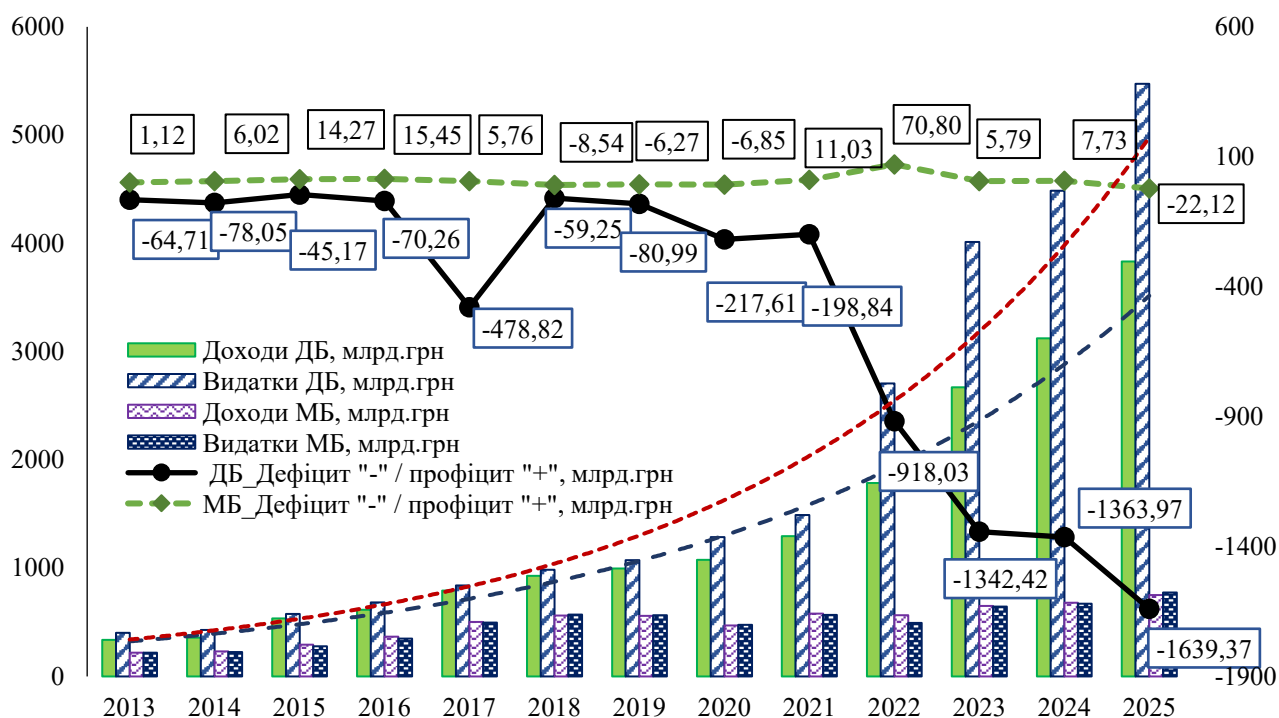

Рис. 1. Показники динаміки державного та місцевого бюджетів 2013-2025 р.р.

Джерело: розраховано та складено авторами за даними [29].

Представлений графік відображає динаміку основних агрегованих показників бюджетної системи України впродовж тринадцятирічного періоду (2013-2025 рр.). Аналітична візуалізація поєднує дані щодо доходів та видатків державного бюджету (ДБ) і місцевих бюджетів (МБ), а також похідних показників - сальдо (дефіциту/профіциту) відповідних рівнів бюджетної системи. Період з 2013-2021 рр. характеризується відносною стабільністю фіскальних параметрів. Дефіцит державного бюджету коливався в діапазоні від -45,17 млрд грн (2015 р.) до -217,61 млрд грн (2020 р.), що відповідає поміркованим показникам бюджетного розбалансування. Винятком слугує 2017 рік, у якому зафіксовано різке від'ємне сальдо (-478,82 млрд грн), природа якого, зумовлена разовими операціями фіскального характеру (зокрема, рекапіталізацією банківської системи). Доходна та видаткова частини ДБ у цей період демонстрували приблизно синхронну динаміку зростання, що свідчить про відносну збалансованість бюджетної

політики. Період 2022–2025 рр. відображає радикальну трансформацію бюджетних параметрів, спричинену повномасштабною військовою агресією. Дефіцит ДБ зростає за експоненційною траєкторією з -918,03 млрд грн (2022 р.) до -1639,37 млрд грн (2025 р.). Темпи нарощування видаткової частини суттєво випереджають динаміку доходів, що візуально підтверджується на рис. 1. Сукупні видатки ДБ у 2025 р. перевищують показник 2021 р. приблизно в чотири рази, що становить безпрецедентний масштаб бюджетної експансії. Принципово важливим спостереженням є асиметрія реакції двох рівнів бюджетної системи на резилієнтність. Сальдо місцевих бюджетів упродовж усього досліджуваного періоду залишалося в межах статистично незначущих відхилень від нульового рівня (від -8,54 до +70,80 млрд грн). Парадоксальним видається факт, що 2022 рік, який став критичним для державного бюджету, продемонстрував максимальний профіцит МБ (+70,80 млрд грн). Цей феномен можна інтерпретувати через призму активізації міжбюджетних трансфертів, акумуляції залишків на казначейських рахунках територіальних громад та тимчасового скорочення капітальних видатків в умовах невизначеності. Таким чином, увесь тягар фіскальної адаптації до воєнних умов сконцентрований на державному рівні. Проведений аналіз дозволяє констатувати наявність структурного зламу в бюджетній системі України в 2022 р., що проявляється у переході від режиму поміркованого керованого дефіциту до режиму експоненційного нарощування видатків за рахунок боргового та зовнішнього фінансування. Частка дефіциту у видатковій частині ДБ зросла з приблизно 13% (2021 р.) до близько 30% (2025 р.), що ставить питання про довгострокову фіскальну стійкість та траєкторію постконфліктної бюджетної консолідації. Місцеві бюджети, натомість, продемонстрували значну інституційну резистентність, зберігши збалансованість в умовах макроекономічної турбулентності, що свідчить про ефективність діючої моделі міжбюджетних відносин у резилієнтних умовах.

Фундаментальною проблемою є не лише розмір дефіциту, а механізм його фінансування: переважна орієнтація на зовнішні запозичення (МВФ,

ЄС, США) формує залежність, при якій соціальні зобов'язання фінансуються коштом майбутніх поколінь. Це є фінансово-аналітичним підтвердженням того, що «держава формує ілюзію соціального захисту через широкі зобов'язання, фінансуючи їх через борг і зовнішні ресурси» [22, с. 7]. Ще у 2015 р. вітчизняні науковці виявили «комплекс макрофінансових ефектів, які дестабілізують економічну ситуацію в країні» [13, с. 31], - і ця оцінка повністю зберегла актуальність.

Видатки державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли з 88,5 млрд грн у 2013 р. до 464,7 млрд грн у 2024 р. - у 5,25 раза в абсолютному вимірі [26]. Водночас їх питома вага в загальних бюджетних видатках знизилась: з 20-22% у 2013-2018 рр. до 16-18% у 2019-2021 рр. і різко скоротилась після 2022 р. Ця дивергенція є аналітично значущою: ресурси соціальної сфери відносно скорочуються навіть при абсолютному збільшенні.

Незважаючи на масштабні обсяги фінансування, рівень бідності в Україні залишається критично високим - за оцінками Світового банку, близько 37% у 2024 р. Це є найбільш переконливим статистичним доказом неефективності чинної перерозподільної моделі. Принциповим поясненням цього парадоксу є поглинання ресурсів неефективними адміністративними механізмами та збереженням нецільових субсидій замість їх трансформації у реальне підвищення добробуту.

Реформи соціальної архітектури - монетизація пільг, адресна соціальна допомога, накопичувальна пенсійна система - так і не були реалізовані у повному обсязі. Держава діяла постфактум, реагуючи на погіршення добробуту і намагаючись уникнути соціальної напруги, а не формуючи системні умови для підвищення рівня життя. Зовнішня фінансова активність держави не конвертується у системний соціальний результат - що є сутнісною ознакою псевдосоціалізації, зафіксованою і в науковій літературі [14, с. 95].

Пенсійна система України є найбільш репрезентативним прикладом псевдосоціалізації публічних фінансів, що відповідає одразу всім ідентифікованим ознакам. Хронічний дефіцит бюджету Пенсійного фонду України (ПФУ) - 251 млрд грн у 2023 р. та 247,1 млрд грн у 2024 р. - покривається субвенціями з державного бюджету, що суперечить логіці солідарної пенсійної системи [27].

За 2013-2024 рр. кількість пенсіонерів скоротилась на 22,6%, тоді як субвенція з держбюджету до ПФУ зросла на 252% [27]. Субвенція на одного пенсіонера збільшилась більш ніж утричі - з 6 120 до 27 891 грн/рік, - що свідчить не про демографічний тиск, а про ерозію функціональної ефективності системи. Особливо показовою є динаміка 2015-2016 рр.: дотація ПФУ зросла з 94,8 до 142,6 млрд грн (+50,3%) при незмінній кількості пенсіонерів (12,0-12,3 млн осіб) [27], - тобто зростання видатків не пов'язане ні з демографічними, ні з соціальними змінами.

Номинальне зростання середньої пенсії з 1 470,70 грн (2013 р.) до 5 816,62 грн (2024 р.) - +295% [28] - виглядає вражаючим лише на перший погляд. Загальна інфляція за цей же період перевищила 400% (за даними НБУ), що означає реальне знецінення купівельної спроможності пенсій. Станом на початок 2025 р. середня пенсія в Україні у доларовому еквіваленті складала менше 140 дол. США, тоді як середній рівень пенсій у країнах ЄС становить 1 000-1 500 євро/місяць. Прожитковий мінімум для непрацездатних осіб у 2024 р. - 2 361 грн - є чітким операційним індикатором реального рівня соціального захисту.

Структурним провалом, що підтверджує патерналістський характер пенсійної політики, є незапуск повноцінного накопичувального (другого) рівня пенсійної системи. Перехід до накопичувальної моделі, успішно здійснений у Польщі (1999 р.) та країнах Балтії, є механізмом диверсифікації джерел пенсійного забезпечення і зниження залежності від державного бюджету. В Україні ж держава залишається фактичним монополістом у

пенсійному забезпеченні, що консервує як фіскальну вразливість, так і соціальну відсталість системи.

Подолання патерналістської моделі публічних фінансів в Україні є комплексним завданням, що потребує синхронізованих змін у двох площинах. Мова не йде про усунення соціальних функцій держави, а про якісну трансформацію їх змісту - від «державної опіки» до «інституційного забезпечення можливостей».

У площині соціальної політики пріоритетними є: комплексний аудит системи соціальних виплат з метою підвищення адресності; монетизація пільг як механізм підвищення прозорості та ліквідації «тіньових субсидій»; вдосконалення адміністративних механізмів розподілу соціальної підтримки задля мінімізації непродуктивних витрат. Адресна підтримка найбільш вразливих категорій населення за рахунок ліквідації нецільових загальних субсидій відповідає кращим практикам країн ЄС і вимогам євроінтеграції.

У фінансово-економічній площині ключовими є: фіскальна консолідація та поетапне зниження боргового навантаження; запуск повноцінного накопичувального рівня пенсійної системи; підвищення фінансової грамотності населення як передумови трансформації патерналістських очікувань. В умовах воєнного часу та повоєнної реконструкції механізм умовності міжнародної допомоги (МВФ, ЄС) дає змогу поєднати фіскальну підтримку з інституційними змінами. Досвід пострадянських реформ Естонії, Латвії та Литви свідчить, що кризовий контекст може стати «вікном можливостей» для системної трансформації моделі публічних фінансів - за наявності політичної волі і готовності до непопулярних рішень [18, р. 224].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Феномен псевдосоціалізації публічних фінансів є теоретично обґрунтованою аналітичною категорією, що позначає систематичний розрив між декларативною соціальною активністю держави та реальним підвищенням рівня добробуту населення. Нами запропоновано авторське визначення

псевдосоціалізації та ідентифіковано п'ять її структурних ознак. Структурну природу феномену пояснюють концепти теорії суспільного вибору (Б'юкенен, Олсон), порівняльної соціальної політики (Еспінг-Андерсен, Fenger) та теорії «патрональної демократії» (Дубровський, Мадлович).

Публічні фінанси України у 2013-2024 рр. характеризуються хронічним бюджетним дефіцитом і стрімким зростанням державного боргу - з 40,1% до 91,2% ВВП. Відсутність профіцитного бюджету протягом усіх 12 досліджуваних років є свідченням структурної, а не ситуативної природи фіскальної безвідповідальності, яка є системною передумовою псевдосоціалізації.

Незважаючи на п'ятикратне зростання абсолютних обсягів видатків на соціальний захист, рівень бідності в Україні становить близько 37%. Це є переконливим статистичним доказом неефективності патерналістської перерозподільної моделі: соціальні ресурси поглинаються неефективними механізмами адміністрування, а не трансформуються у добробут.

Пенсійна система є найбільш показовим прикладом псевдосоціалізації: субвенція ПФУ зростає на 252% при скороченні кількості пенсіонерів на 22,6%; субвенція на одного пенсіонера перевищила рівень 2013 р. утричі; реальна купівельна спроможність пенсій знизилась на тлі інфляції понад 400%; накопичувальний рівень системи так і не запущено. Реальне матеріальне становище пенсіонерів не покращилось попри значне зростання бюджетних витрат на пенсійне забезпечення.

Подолання патерналізму потребує одночасних реформ у двох площинах: соціальній (аудит та адресність виплат, монетизація пільг) та фінансово-економічній (фіскальна консолідація, запуск накопичувальної пенсійної реформи, підвищення фінансової грамотності). Відмова від патерналістської моделі є необхідною передумовою як для сталого соціального розвитку, так і для успішної євроінтеграції України.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою кількісних індикаторів виміру рівня псевдосоціалізації публічних фінансів, а також із

порівняльним аналізом ефективності пенсійних реформ у країнах Центрально-Східної Європи в контексті формування рекомендацій для України.

Література

1. Mueller-Armack A. *Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft*. Hamburg: Verlag für Wirtschaft und Sozialpolitik, 1947. 212 S.
2. *Соціальна економіка* / кол. авт.: О. О. Бєляєв, М. І. Дибя, В. І. Кириленко та ін. К.: КНЕУ, 2005. 196 с.
3. Коваленко О., Мазник Л. *Соціальна економіка: конспект лекцій*. К.: НУХТ, 2013. 170 с.
4. Гончарова С., Гончаров А., Аграмакова Н. Соціальна економіка: сутність, принципи, функції та основні орієнтири для України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 21-26.
5. Гончаренко В., Пантелеймоненко А. Дискусійні аспекти використання терміна «соціальна економіка» в сучасній українській економічній науці. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2020. Вип. 53. С. 83-102.
6. Грецька-Миргородська В., Максимов М. Концепції соціально орієнтованої економіки та поведінковий підхід як змістовний базис для державної політики у сфері місцевого соціально-економічного розвитку. *Бізнес Інформ*. 2019. № 8. С. 59-71.
7. Голубєв С. Сутність та зміст соціалізації економіки. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 бер. 2020 р. Харків; Торунь: ФОП Панов А. М., 2020. С. 156-158.
8. Рабінович П. М. *Основи загальної теорії права та держави*. 6-е вид. Харків: Консум, 2002. 160 с.
9. Скакун О. *Теорія держави і права: підручник*. К.: Правова єдність, 2010. 520 с.

10. Варич О. Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 209 с.
11. Яковлєва Г. Суб'єкти права соціального забезпечення: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2019.
12. Павлова О. Особливості соціальної політики в умовах воєнного стану в Україні. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2023. № 26(6). С. 122-126.
13. Матвійчук Н., Бурлачук Н., Маршук Л. Особливості бюджетного дефіциту України в сучасних умовах. *Молодий вчений*. 2015. № 5(2). С. 31-34.
14. Письменний В. Бюджетні дисбаланси в умовах російсько-української війни. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2024. № 1-2. С. 92-102.
15. Славкова А. Фінансування освіти в Україні: реалії в умовах війни та перспективи повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-18>.
16. Dubrovskiy V. Patronalism and Limited Access Social Order: The Case of Ukraine. *Ukraine's Patronal Democracy and the Russian Invasion*. 2023. DOI: 10.7829/jj.3985461.6.
17. Madlovics B., Magyar B. (Eds.). *Ukraine's Patronal Democracy and the Russian Invasion*. Central European University Press, 2023. DOI: 10.1515/9789633866641-toc.
18. Esping-Andersen G. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press, 1990. 248 p.
19. Fenger H. Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist countries in a welfare regime typology. *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*. 2007. Vol. 3. No. 2. P. 1-30.
20. Buchanan J. M., Wagner R. E. *Democracy in Deficit: The Political Legacy of Lord Keynes*. Academic Press, 1977. 214 p.

21. Olson M. *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. Yale University Press, 1982. 273 p.
22. Restakis J. Defining the social economy: The BC context. BC Co-operative Association, 2006. URL: <http://bccca.coop/content/publications> (дата звернення: 06.03.2026).
23. The Future of EU Policies for the Social Economy: Towards a European Action Plan. Social Economy Europe. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/313344/SEE-Action+Plan+for+Social+Economy.pdf> (дата звернення: 06.03.2026).
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1719 с.
25. Воропаєва Т., Авер'янова Н. Ідентичність, ментальність і суб'єктність зарубіжного українства. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*. 2025. № 6. С. 188-196.
26. Бюджет. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-policy> (дата звернення: 06.03.2026).
27. Звіти про роботу. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/> (дата звернення: 06.03.2026).
28. Дані про середній розмір пенсійної виплати. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/dani-pro-serednij-rozmir-pensijnoyi-vyplaty/> (дата звернення: 06.03.2026).
29. Міністерство фінансів України. (б. д.). Державний вебпортал бюджету для громадян: Open Budget. <https://openbudget.gov.ua/en> (дата звернення: 06.03.2026).

References

1. Mueller-Armack, A. (1947), *Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft*, Verlag für Wirtschaft und Sozialpolitik, Hamburg, Germany.
2. Bieliaiev, O.O., Dyba, M.I., Kyrylenko, V.I. et al. (2005), *Sotsialna ekonomika* [Social economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.

3. Kovalenko, O. and Maznyk, L. (2013), *Sotsialna ekonomika: konspekt lektsii* [Social economy: lecture notes], NUKhT, Kyiv, Ukraine.

4. Honcharova, S., Honcharov, A. and Ahramakova, N. (2018), “The essence, principles, functions and main guidelines of social economy for Ukraine”, *Biznes Inform*, vol. 3, pp. 21–26.

5. Honcharenko, V. and Panteleimonenko, A. (2020), “Debatable aspects of the use of the term ‘social economy’ in modern Ukrainian economic science”, *Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy*, vol. 53, pp. 83–102.

6. Hretska-Myrhorodska, V. and Maksymov, M. (2019), “Concepts of socially oriented economy and behavioral approach as a basis for public policy in local socio-economic development”, *Biznes Inform*, vol. 8, pp. 59–71.

7. Holubiev, S. (2020), “The essence and content of the socialization of the economy”, *Suchasni problemy upravlinnia pidpriemstvamy: teoriia ta praktyka* [Modern problems of enterprise management: theory and practice], Kharkiv; Torun, Ukraine, pp. 156–158.

8. Rabinovych, P.M. (2002), *Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy* [Fundamentals of general theory of law and state], 6th ed, Konsum, Kharkiv, Ukraine.

9. Skakun, O. (2010), *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of state and law], Pravova yednist, Kyiv, Ukraine.

10. Varych, O. (2006), “Economic functions of the modern state: nature, content, development trends in Ukraine”, Abstract of Ph.D. dissertation, Law, Koretsky Institute of State and Law, Kyiv, Ukraine.

11. Yakovlieva, H. (2019), “Subjects of social security law”, Abstract of Doctoral dissertation, Law, Kharkiv, Ukraine.

12. Pavlova, O. (2023), “Features of social policy under martial law in Ukraine”, *Hrani*, vol. 26(6), pp. 122–126.

13. Matviichuk, N., Burlachuk, N. and Marshuk, L. (2015), “Features of Ukraine’s budget deficit in modern conditions”, *Molodyi vchenyi*, vol. 5(2), pp. 31–34.

14. Pysmennyi, V. (2024), “Budget imbalances in the conditions of the Russian-Ukrainian war”, *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, vol. 1–2, pp. 92–102.
15. Slavkova, A. (2025), “Financing education in Ukraine: realities in wartime and prospects for post-war recovery”, *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 79. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-18>.
16. Dubrovskiy, V. (2023), “Patronalism and limited access social order: the case of Ukraine”, *Ukraine’s Patronal Democracy and the Russian Invasion*.: <https://doi.org/10.7829/jj.3985461.6>.
17. Madlovics, B. and Magyar, B. (2023), *Ukraine’s Patronal Democracy and the Russian Invasion*, Central European University Press. <https://doi.org/10.1515/9789633866641-toc>.
18. Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, Princeton, USA.
19. Fenger, H. (2007), “Welfare regimes in Central and Eastern Europe: incorporating post-communist countries in a welfare regime typology”, *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*, vol. 3, no. 2, pp. 1–30.
20. Buchanan, J.M. and Wagner, R.E. (1977), *Democracy in Deficit: The Political Legacy of Lord Keynes*, Academic Press, New York, USA.
21. Olson, M. (1982), *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*, Yale University Press, New Haven, USA.
22. Restakis, J. (2006), “Defining the social economy: the BC context”, available at: <http://bcc.coop/content/publications> (Accessed 6 March 2026).
23. Social Economy Europe (2026), “The future of EU policies for the social economy: towards a European action plan”, available at: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/313344/SEE-Action+Plan+for+Social+Economy.pdf> (Accessed 6 March 2026).
24. Busel, V.T. (Ed.) (2005), *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language], Perun, Kyiv; Irpin, Ukraine.

25. Voropaieva, T. and Averianova, N. (2025), “Identity, mentality and subjectivity of foreign Ukrainians”, *SCIENTIA*, vol. 6, pp. 188–196.

26. Ministry of Finance of Ukraine (n.d.), “Budget policy”, available at: <https://mof.gov.ua/uk/budget-policy> (Accessed 6 March 2026).

27. Pension Fund of Ukraine (2026), “Reports on activities”, available at: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/> (Accessed 6 March 2026).

28. Pension Fund of Ukraine (2026), “Data on the average pension amount”, available at: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/dani-pro-serednij-rozmir-pensijnoyi-vyplaty/> (Accessed 6 March 2026).

29. Ministry of Finance of Ukraine. (2026), “State web portal of budget for citizens: Open Budget”, available at: <https://openbudget.gov.ua/en> (Accessed 6 March 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 05.05.26

Прорецензовано / Revised: 15.05.26

Дата публікації / Published: 26.05.26